מנורת המאור — גדול המשפט

גדול המשפט, שקרא הב"ה שם כסאו משפט, דכתיב (תהלים פט, טו) צדק ומשפט מכון כסאך חסד ואמת יקדמו פניך. ר' יעקב אומ', בתורה בנביאים ובכתובים מצינו שהב"ה מזכיר את המשפט וסומך לו את החסד מכאן ואת הצדקה מכאן. בתורה מנין, דכתיב (בראשית יח, יט) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו, ומה דבר עליו, זה החסד, דכתי' (מיכה ז, כ) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם וגו'. בנביאים מנין, דכתי' (ירמיהו ט, כג) כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה'. בכתובים מנין, דכתי' (תהלים פט, טו) צדק ומשפט מכון כסאך חסד ואמת יקדמו פניך.

גדול המשפט, שהוא אחד משלשה דברים הנקראים עוז. ואלו הן, התורה, והמשפט, והמלך המשיח שיגלה במהרה בימינו. התורה מנין, דכתי' (תהלים כט, יא) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, ואומר גבר חכם בעוז. המשפט מנין, דכתי' (תהלים צט, ד) ועוז מלך משפט אהב, ואומר עוזה אלהים זו פעלת לנו. המלך המשיח מנין, דכתיב (מיכה ה, ג) ועמד ורעה בעוז ה' וגו', וכתיב (תהלים כא, ב) בעוזך ישמח מלך וגו'. העז בבני אדם שונא את המשפט, אבל הב"ה יש לו עוז ומשפט אהב, שנא' ועוז מלך משפט אהב וגו'.

גדול המשפט, שמחשבתו של הב"ה ומעשיו כאחד, אבל במשפט אינו מזמן ושופט כאחד, אלא בתחלה מזמן ואחר כך שופט, דכתיב (תהלים ט, ח) וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו, ואחר כך והוא ישפוט תבל בצדק ידין לאומים במישרים.

גדול המשפט, שהרבה מצות של זכות ברא הב"ה, כגון האמת והשלום והענוה והאמונה והברכה, ומכולן לא ייחד שמו אלא על המשפט, שנא' איה אלהי המשפט. מפני מה, מפני שכולן כלולות במשפט, שנא' כה אמר ה' [וגו'] משפט אמת שפוטו וחסד ורחמים עשו איש את אחיו וגו'.

גדול המשפט, שהשונא אותו אין רפואה למכתו, שנא' האף שונא משפט יחבוש, ואין חבישה אלא רפואה, שנא' הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם.

ר' שמואל בר' יצחק אומר, גדול הוא המשפט, שבששה מקומות מצינו שהב"ה משרה שכינה בישראל, שלשה מהן בבתי דינין שהופיעה בהן רוח הקדש. ראשונה, בבית דינו של שם, [דכתיב] (בראשית לח, כו) ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני. איפשר לומר כן, אלא רוח הקדש אמרה צדקה ויהודה אומר ממני. שנייה, בבית דינו של שמואל, דכתי' (שמואל א יב, ג) הנני ענו בי נגד ה' ונגד משיחו וגו', וכתיב (שמואל א יב, ה) עד ה' בכם ועד משיחו ויאמר עד. ויאמרו אין כתי' כאן אלא ויאמר, ואיזה זה, זה רוח הקדש. שלישית, בבית דינו של שלמה, שנא' ויען שלמה ויאמר תנו לה את הילד החי, ורוח הקודש אומרת, היא אמו. הרי שלשה פעמים בשלשת בתי דינין האלו. רביעית, שנא' אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט. מכאן אמרו משרבו לוחשי לחישות בדין, נסתלקה שכינה. חמישית, שנא' ישפוט עניי עם, מה כתי' בתריה, ייראוך עם שמש. ששית, שנא' את הדבר אשר כרתי אתכם בצאתכם ממצרים ורוחי עומדת בתוככם. אי זה דבר שכרת עמנו בצאתנו ממצרים, זה המשפט, שנא' ויבא משה ויספר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים.

גדול המשפט, שלא חזר העולם לתוהו ובוהו אלא על המשפט. והיכן, בדור המבול, שנא' מבקר לערב יוכתו מבלי משים לנצח יאבדו. המשים הזה אין אנו יודעים מהו, אלא שלמדנוהו מואלה המשפטים אשר תשים

לפניהם, הוי אומר המשים הזה הדין.

אמר המחבר משים בגימטריא שלש מאות ותשעים, כמנין שפט. ר"ל מבקר לערב יוכתו מבלי שפט. שאם אין משים, שהוא הדיין, בני אדם מתקוטטין ומכין איש את רעהו מן הבקר עד הערב.

וכל כך למה, שכשאין הדין נעשה, כל עבירות שבעולם נעשות, וע"ז נעבדת, שנאמ' כי יסיתך אחיך בן אמך [וגו'] או רעך אשר כנפשך בסתר לאמר [וגו']. לפי שיש [שם] בית דין [עובדין בסתר], הא אין שם ב"ד בגלוי. גלוי עריות נפרצת. שכן תמר אומרת ואני אנה אוליך את חרפתי. הא אם אין שם חרפה מב"ד אין נמנעין. הגזלנין והחמסנין [אינן] נמנעין. שכן הוא אומר מיטב שדהו ומיטב כרמו [ישלם, ובעבור שיכריח אותו ב"ד לשלם מיטב שדהו ומיטב כרמו] ימנע מלגזול, אם אין שם ב"ד אינו נמנע. ובעבור עבירות אלו פורעניות רבות ורעות באות לעולם. דבר בא לעולם על מיתות האמורות בתורה שלא נמסרו לב"ד. [חרב באה לעולם] על ענוי הדין ועל עוות הדין. חיה רעה באה לעולם על שבועות שוא ועל חלול השם. גלות בא לעולם על ע"ז ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים. איזהו ענוי הדין ואי זה הוא עוות הדין. ענוי הדין הוא, כשבעלי דינין באין אצל הדיין, ואומר להם, אין לי פנאי עתה לדון, וישלח אותם בפחי נפש. עיוות הדין הוא, שמעוות את הדין, ושמסביר פנים לאחד ומזכה אותו שלא כדין ומחייב לחבירו שלא כדין.

וגרסי' באבות דר' נתן חרב בא לעולם על ענוי הדין וכו'. מעשה בר' שמעון בן גמליאל ור' ישמעאל בן אלישע, שהיו יוצאין ליהרג. והיה ר' שמעון בוכה. אמ' לו ר' ישמעאל, למה אתה בוכה, והלא מעט פציעות הן ואתה נתון בצד אבותיך. אמ' לו, ולא אבכה ואני יוצא ליהרג כעובדי ע"ז וכמגלי עריות וכשופכי דמים וכמחללי שבתות. אמ' לו ר' ישמעאל, מימיך לא באתה אשה לשאול לך על נדתה, והאיש על נדרו והיית ישן או סועד, או שמא לא היתה השעה פנויה, או שמא לא הניחה השמש ליכנס לפניך, ונמצאת מענה את הדין, וכתיב (שמות כב, כב) אם ענה תענה אותו כי אם צעק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו, וכתי' (שמות כב, כג) וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב. אמ' לו, בין ישן בין סועד מפוקד היה השמש שלא ימנע שום אדם מליכנס אצלי. ולא על חנם, אלא שפעם אחת הייתי יושב, ובני אדם עומדין עלי לדון, גס לבי. אמ' לו, כדאי אנו שאנו יוצאין ליהרג.

גדול הוא המשפט, שנתנו הב"ה מתנה לדוד, שנא' לשלמה אלהים משפטיך למלך תן וצדקתך לבן מלך. גדול המשפט, שבו נמחלין עונותיהן של ישראל, שנא' אם רחץ ה' את צואת בנות ציון ואת דמי ירושלם ידיח מקרבה ברוח משפט וברוח בער. גדול המשפט, שבו ירושלם מתיישבת, שנא' ואשיבה ידי עליך וגו', ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחלה אחרי כן יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה, וכתי' בתריה (ישעיהו א, כז) ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה. גדול המשפט, שבו מלכות מלך המשיח עומדת, שנא' מלך שופט באמת דלים כסאו לעד יכון.

גדול המשפט, שבעון חוסר המשפט הרבים נענשו. דאמ' ר' מיאשא, מנין לדין שאם אינו יוצא במיעוטין להוציא במרובין, שנא' ותהי צעקת העם ונשיהם גדולה [וגו'], ויש אשר אומרים בנינו ובנותינו וגו', ויש אשר אומרים שדותינו וכרמינו וגו', ויש אשר אומרים לוינו כסף וגו', ועתה כבשר אחינו וגו'. מה כתיב שם (נחמיה ה, ו), ויחר לי מאד וגו' וימלך לבי עלי ואריבה וגו' ואתן עליהם קהלה גדולה. הא למדנו, שבזמן שאין הדין נעשה, השדות מתמשכנות שלא כדין, והבנים נמכרין, והשדות נכבשות, והקצף יורד, וצועקין ואינן נענין, שנא' מרוב עשוקים יזעיקו וגו', מה כתוב שם, שם יצעקו ולא יענה.